

MINT A NORVÉG

Kapcsolódási kísérletek

*„...rutinszerűen fordítják a könyveket norvégról svédre, dánra és viszont:
a nemzeti nyelv természetesen nem több és nem kevesebb,
mint egy dialektus hadsereggel a háta mögött.”*

(Thomas Hylland Eriksen: A skandináv kulturális térség; Karádi Éva fordítása)

Martin apja a regionális ráktisztító bajnok volt, de mi úgysem értjük meg ennek fontosságát, rázta meg a fejét, amikor mosolyogtunk a sportteljesítmény hallatán. Itt, az Északi-tenger partján ennek igenis nagy presztízse van. Ő bezzeg megérti, hogy mi szeretjük a rákot, vett is frissen süttöt a kikötőben, csak arra kér, hogy a kert végében együk meg, ne kelljen neki ehhez asszisztálnia. Érzékenysége nem véletlen, apja, a rákász a tengerbe fulladt. Strömstadon lakik, a svéd–norvég határon. Az élet nem könnyű azon a vidéken, még szerencse, hogy átjár Norvégiába dolgozni, de a fizetését már otthon, Svédországban költi el, ez nagy könnyebbség, nagyságrendekkel nagyobbak a norvég fizetések, viszont alacsonyabbak a svéd árak. Ott van Strömstadnál a svéd–norvég Riviéra, Charles Simonyi kedvenc kikötőjével, az üdülők többsége a norvégoké. Itt ők a gazdagok, a geci norvégok. Akik – magyarázzák vehemensen a svédek – idejönnek, és a szeszlerakatokban összevásárolják az olcsó svéd alkoholt. És isznak, mint a norvég.

Oslo amúgy egy köpésnyire van Strömstadtól, de a vasút nem megy tovább, a határállomás egyúttal végállomás. Holott megvan a pálya, de a második világháborúban felszedték a síneket, és azóta sem építették újjá. Nem fontos, annyira közel azért nem akarnak kerülni egymáshoz. Egy Idde-fjordnyi távolság mindig marad, ebben tán meg is van köztük az egyetértés. Az Idde, a határfjord szürke és apró szemcsés gránitja amúgy világhírű, partján álló egykori bányájának két nagy megrendelője volt fénykorában, a harmincas években.

Az egyik Buenos Aires városa, amelynek hatalmas volt akkoriban a gránitigénye – bár arra nem találtam adatot, hogy az argentin kongresszus épülete előtt az Andokot jelképező gránitlépcső valójában skandináv gránitból épült-e. Vagy esetleg az az obeliszk, amelyet 1936-ban emeltek a város első, ám akkor még sikertelen alapítása emlékére. A gránitexport kulturális importtal járt: a svéd–norvég határon gyakran megforduló argentin matrózok megtanították a lányokat tangót járni, a tánc hagyománnyá vált, azóta is tartanak a fjord partján tangó-fesztiválokat.

A másik nagybani gránitfogyasztó a harmincas években Berlin városa volt, Albert Speer is kedvelte a skandináv matériát. A Treptow-parkban álló Szovjet emlékmű is ebből készült: Jevgenyij V. Vucsetics szobrász és Jakov B. Bepolszkij építész a Berlin ostrománál elesett húszezer szovjet katona emlékművét abból a hetven tonna gránitból emelte, amiből a berlini diadalívet tervezte építtetni Hitler.

Egy norvég rendszámú autó nem vesz észre egy „behajtani tilos” táblát Uppsalában, és ráhajt egy lépcsőre. Azonnal ott terem egy svéd rendszámú autó, tulajdonosa aggódva, ám nagyon készségesen, kedvesen kivontatja a norvég autót a pácból. Az uppsalaiak boldogok, egyszerre látják beigazoltnak két sztereotípiájukat, az ostoba norvégról és a segítőkész, készséges svédéről szólót. Nem is sejtik, hogy a két autó gazdái régi jó barátok. Egyikük kolozsvári, másikuk székelyudvarhelyi magyar.

A norvég–svéd határtörténetek megfigyelése nem ritkán áthallásos egy egyszeri, közép-kelet-európai kisállamok nyomorúságán szocializálódott utazónak. A tolerancia, hűvös udvariasság és megannyi skandináv toposz mögött viccekben, pikírt megjegyzésekben és néha sanda tekintetekben megnyilvánuló, identitásképző villongások fedezhetők fel, jeléül annak, hogy a gránittömbön fekvő félszigeten sem úszták meg az etnikai feszültségek és nemzetiségi vetélkedések mifelénk oly dicstelen sorát. A szomszéd szidásának hol jobban, hol rosszabbul leplezett igénye általános emberi jelenség, nyilván a legnagyobb erőfeszítések árán sem sikerül megszabadulni tőle. És tény, hogy ami nálunk Móricka-vicc vagy rendőrvice, az ott svédre, norvégra van hangszerelve. Mondjuk például:

hány norvég kell egy villanykörte becsavarásához? Öt! Az egyik fogja, a másik négy forgatja alatta az asztalt. Thomas Hylland Eriksen a mottóban idézett esszéjében kulturális identitásképző elemként kezeli a vicceket, és a következővel szemlélteti a gazdag svéd, a hedonista dán és a tökfajú norvég sztereotípiáját: „Egy svéd, egy dán és egy norvég hajótörést szenved, és egy lakatlan szigetre kerül. Megjelenik egy tündér, és megígéri, hogy teljesül egy kívánságuk. A svéd rögtön azt mondja: haza akarok menni a nagy és kényelmes villamba, ott a Volvóm, a videóm és a prima IKEA-bútorom. Ezzel el is tűnik. Akkor a dán azt mondja: haza akarok menni a koppenhágai meghitt kis lakásomba, beleülni a kényelmes fotelomba, a lábam az asztalon, mellettem a szexi barátnőm és egy

karton sőr. Ezzel eltűnik. A norvég, hosszas töprengés után így felel a tündérnek: tudj' isten, hirtelen olyan egyedül érzem itt magam, úgyhogy azt hiszem, azt kívánom, jöjjön a két cimborám vissza.”

Skandinávia messze van, a kulturális kódok a két régió között esetlegesen cserélődnek – holott magyar-norvég történelmi analógiákat nem is volna olyan nehéz találni, ha egy olyan népről beszélünk, amely megtette a hódító vikingek dicsőségétől a Dánia tartományaként való sínylődésig tartó göröngyös utat. Ahonnan – nem mellesleg – volt visszaút is. Ha jól belegondolok, Henrik Ibsen, Edvard Grieg, Edvard Munch jut kapásból eszembe a norvég kultúráról. És persze gyerekkorom kedvenc utazói: a papiruszhajós Thor Heyerdahl és Roald Amundsen, akinek a neve ismerősen hangzott Erdélyben, Dsida Jenő *Amundsen kortársa* című, közkedvelt verse miatt. Pedig a nagyobb érdeklődésre egyéb történelmi okunk is volt. A skandináv mintát számos vonatkozásban, elsősorban a nemzetiségi kérdésben, a tolerancia-ügyekben etalonként szokás emlegetni.

A hetvenes, nyolcvanas évek Erdélyében csak nagyon halkan, családi körben lehetett a skandináv tolerancia-történeteket emlegetni, a hatalom kifejezetten allergiás volt az ilyesmire, különösen ami az oktatási, nyelvhasználati kérdéseket illette. Ehhez az averzióhoz hozzájárult az is, hogy 1975-ben Románia kénytelen volt aláírni a többek közt a kisebbségekre vonatkozó kötelezettségvállalásokat is tartalmazó Helsinki Egyezmény zárónyilatkozatát, de a hatalom egy pillanatra sem gondolta komolyan venni, mondjuk, az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartását, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságának biztosítását. A népek egyenjogúságának és önrendelkezési jogának tiszteletben tartásáról aztán nem is beszélve. Az útlevelet többnyire csak hírből ismerő országban pedig nagy respektusa volt a Nansen-útlevélnak, a Béke Nobel-díjas norvég sarkkutatóból lett diplomata igazolványának az I. világháború hontalanná vált menekültjei számára. Ilyen útlevéllel legalizálták például azt a kétmillió volt orosz állampolgárt, akikről Lenin megtagadta az állampolgárság felvételét. Érvényes volt a világ bármely országába, így aztán a menekültek már legális papír birtokában kereshettek befogadó országot. Generációm emigrációs lázában Nansen-útlevelelről álmodtunk, olyan papírról, amellyel bárhová jöhetünk-mehetünk. Én személy szerint állampolgárságomtól megfosztván meg is kaptam. Barna volt, vastag, húsz nyelven bele volt írva, hogy érvényes a világ valamennyi országába. És csak románul még egy mondat: *egyetlen utazásra*.

